

Перспективи впровадження в Україні цілей ЄЗК в сфері управління лісами

АНАЛІТИЧНИЙ ДОКУМЕНТ (Policy paper)

Перспективи впровадження в Україні цілей Європейського зеленого курсу в сфері управління лісами

Аналітичний документ (Policy paper)

Підготовлено за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного Фонду «Відродження» в межах грантового компоненту проєкту EU4USociety. Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження» та Європейського Союзу.

Executive summary

В наш час, сфера управління лісами в Україні характеризується низкою системних проблем, які роблять її вкрай неефективною та ведуть до деградації наших лісів. Так, Держлісагентство концентрує в собі надмірні та суперечливі повноваження, що сприяє виключно економічній орієнтованості, як регуляторної, так і контролюючої діяльності, без належного врахування екологічних та соціальних функцій лісів. Суперечливі та недосконалі правила проведення рубок сприяють поступовому знищенню екологічно цінних лісів шляхом їх рубки та перетворення на бідні монокультури. Водночас, необліковані ліси знищуються швидкими темпами, а лісгоспи масово планують заліснювати цінні степові ділянки, зокрема із використанням інвазійних видів.

Натомість, Єврокомісія вже затвердила Нову Лісову стратегію ЄС до 2030 року, яка передбачає низку комплексних завдань для досягнення 6 ключових цілей. Серед яких є підтримка соціально-економічних функцій лісів для процвітаючих сільських територій, захист, відновлення та розширення лісів ЄС для боротьби зі зміною клімату та відвернення втрат біорізноманіття, стратегічний моніторинг, потужні дослідження та інновації, а також інклюзивні рамки управління. Це все доповнюється вдосконаленням чинного законодавства ЄС у лісовій сфері.

Якщо Україна прагне долучитись до Європейського зеленого курсу в сфері управління лісами, то мусить невідкладно розпочати впровадження комплексу нормативних, інституційних та бюджетних змін, які наводяться у фінальному розділі цього аналітичного документа.

Мета

Наближення сфери управління лісами України до стандартів та цілей Європейського зеленого курсу та забезпечення збереження біорізноманіття і сталого використання соціально-економічних послуг лісів під час реалізації нової лісової політики України.

Методологія дослідження

- 1) виокремлення існуючих проблем в управлінні лісами України, їх аналіз та виділення пріоритетних проблем,
- 2) аналіз досвіду країн ЄС у впровадженні минулих цілей з управління лісами та порівняння сучасних цілей України із задекларованими цілями ЄС в аналогічній сфері;
- 3) прогнозування розвитку ситуації з управлінням українськими лісами в разі невирішення найбільш актуальних проблем;
- 4) синтез рекомендацій для комплексного вирішення виявлених проблем.

Ключові проблеми в сфері управління лісами України

1. Концентрація надмірних та суперечливих повноважень в Державному агентстві лісових ресурсів України (ДАЛРУ).

Від часу свого створення ДАЛРУ поєднує¹ в собі функції реалізації лісової політики, ведення економічної діяльності (рубки і висадження лісу та продаж деревини), а також контролю і моніторингу діяльності з ведення лісового господарства.

Такий стан справ приводить до низки більш помітних проблем, серед яких найбільш гострими можна вважати такі:

1) неефективний екологічний контроль за діяльністю держлісгоспів через його дублювання між державною лісовою охороною, яка складається із представників ДАЛРУ та безпосередніх лісокористувачів (лісових господарств – лісгоспів), та Державною екологічною інспекцією України², з обмеженою швидкістю реагування останньої. При цьому державна лісова охорона фіксує як незаконні лише самовільні рубки (тобто, здійснені без оформлення жодних довільних документів) і жодним чином не реагує на порушення, вчинені самими лісгоспами: рубки без затверджених матеріалів лісовпорядкування, санітарні рубки в «сезон тиші», санітарні рубки здорового лісу, суцільні рубки без проходження процедури оцінки впливу на довкілля тощо³.

2) нехтуванням екологічного значення лісів під час прийняття управлінських рішень ДАЛРУ, оскільки його регуляторна діяльність спрямована перш за все на задоволення економічних потреб держави та окремих лісокористувачів.

2. Суперечливі нормативні документи, що регулюють рубки.

Проведення рубок в лісах України напругу регулюється 5 різними постановами Кабінету Міністрів України⁴, що проявляється у різних правилах лісозаготівлі. Наприклад, трелювання деревини по руслах водотоків формально заборонене лише під час проведення рубок головного користування в гірських лісах Карпат. Хоча вплив трелювання на річкові екосистеми жодним чином не залежить від виду рубки, в ході якої цю деревину отримали.

Водночас, жодна зі згаданих постанов не встановлює окремих правил для здійснення рубок у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Як наслідок, рубки в межах територій та об'єктів ПЗФ проектується і проводяться за тими ж принципами, що і в експлуатаційних лісах, лише з урахуванням встановлених законодавством обмежень. Тобто, економічні інтереси лісокористувачів стоять вище за екологічну доцільність, навіть під час призначення рубок в межах ПЗФ.

3. Затримки у прийнятті важливих документів через спротив лісової галузі та «антидовкілльє» лобі.

Так, законопроекти “Про Державний екологічний контроль” 3091 та 5650 (про збереження лісів) зіткнулись зі значним опором перед другим читанням і через це можуть позбутись ключових норм. А проект Державної стратегії управління лісами України до 2035 року досі не затверджений рішенням Уряду, хоча минуло вже понад 8 місяців від дня завершення громадського обговорення звіту про СЕО цього документа.

4. Відсутність державної політики реформування управління лісами в напрямку наближеного до природи лісівництва.

Лісове господарство України продовжує керуватись застарілими підходами, внаслідок чого цінні природні ліси часто вирубуються суцільними рубками, на їх місці переважно створюються монокультури, а інтереси збереження біорізноманіття та екосистемних послуг лісів залишаються другорядними.

¹ Пункти 4-5 Положення про Державне агентство лісових ресурсів України

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF#Text>

² Положення про Державну екологічну інспекцію України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text>

³ Як реформа екологічного контролю сприятиме скороченню незаконних рубок <http://epl.org.ua/announces/yak-reforma-ekologichnogo-kontrolyu-spryyatyme-skorochennyu-nezakonnyh-rubok/>

⁴ Йдеться про Правила рубок головного користування, Правила рубок головного користування в гірських лісах Карпат, Санітарні правила в лісах України, Правила поліпшення якісного складу лісів, а також Порядок спеціального використання лісових ресурсів, які затверджені окремими постановами Кабміну

Суцільні рубки лісу, попри значно більший негативний вплив на довкілля, порівняно з вибірковими та поступовими рубками, досі є основними в комерційній заготівлі деревини. Так, протягом 2016-2020 років від 81,5% до 91% від усіх рубок головного користування були суцільними⁵. При цьому, після рубок лісівники створюють переважно монокультурні насадження, часто - на місцях, де раніше були мішані природних лісів.

Внаслідок поширеності такого підходу до ведення лісового господарства відбувається збіднення лісового біорізноманіття та скорочення здатності лісів надавати екосистемні послуги. Крім цього, монокультурні насадження хвойних порід є дуже вразливими до пожеж, які здатні швидко поширюватись у таких лісах.

5. Вирубка екологічно цінних лісів та відсутність прогресу у створенні лісових природоохоронних територій.

У низці випадків лісники відмовляються погоджувати створення та розширення національних природних парків в цінних природних лісах, і проводять на цих територіях активні рубки, які ведуть до деградації та втрати екологічної цінності таких лісів. Також є значні затримки із підписанням Президентом проєктів Указів про створення нових НПП, які вже пройшли погодження з усіма необхідними сторонами.

6. Знищення необлікованих лісів та можливість заліснення степових екосистем в рамках виконання програм по збільшенню лісистості України.

В Україні існують сотні тисяч гектарів лісів, які юридично не мають такого статусу і вважаються переважно землями сільськогосподарського призначення⁶, а тому знищуються в катастрофічних масштабах. При цьому, зникають як самосійні ліси, які виростили за 20-30 років на покинутих полях, так і 40-60-річні лісові культури, що ростуть на землях, на які не було вчасно оформлено документи про лісгосподарське призначення⁷.

Водночас, у рамках програми Президента "Зелена країна" за 3 роки планується висадити 1 мільярд нових дерев, а за 10 років площа лісів має збільшитися на 1 мільйон гектарів⁸. При цьому, затверджені Наказом Міндовкілля показники регіональних нормативів оптимальної лісистості території дозволяють значно збільшити показники заліснення степових областей. В такій ситуації існує значний ризик масового створення нових лісів на місці степових екосистем. Це не лише призведе до знищення останніх, але і не дозволить створити стійких лісів. Адже насадження в посушливих умовах будуть вкрай сприятливими до поширення пожеж. З усіх степових регіонів, лише у Херсонській області дослухались до рекомендацій науковців та відмовились від заліснення всіх цінних степових екосистем⁹.

7. Відсутність протидії поширенню інвазійних видів у лісовому господарстві.

Низка лісгоспів продовжують використовувати інвазійні види для лісовідновлення та навіть лісорозведення. Так, Бережанський лісгосп на Тернопільщині планує висадити 210 га нових лісів, використовуючи, зокрема, дуб червоний¹⁰. Досі немає офіційно закріпленого переліку інвазійних видів, заборони їхнього використання у лісовому господарстві та вимог щодо боротьби із ними.

⁵ Дані Державної служби статистики України, розділ «Сільське, лісове та рибне господарство», сторінка «Заготівля деревини за системами та видами рубок» <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁶ Необліковані ліси України. Аналітична записка <http://epl.org.ua/eco-analytics/neoblikovani-lisy-ukrayiny-analitychna-zapyska/>

⁷ Через бездіяльність органів влади на Житомирщині знищуються сотні гектарів лісів. ЕПЛ: <http://epl.org.ua/announces/cherez-bezdiyalnist-organiv-vlady-na-zhytomyrshhyni-znyshhuyutsya-sotni-gektariv-lisiv/>

⁸ "Зелена країна": як зміниться площа лісів в рамках реалізації програми Президента. Державне агентство лісових ресурсів України <https://forest.gov.ua/news/zelena-krayina-yak-zminitsya-ploshcha-lisiv-v-ramkah-realizaciyi-programi-prezidenta>

⁹ Цінні херсонські степи збережені від заліснення! - Українська природоохоронна група <https://uncg.org.ua/zalishnennia/>

¹⁰ <http://eia.menr.gov.ua/uk/case/id-8060>

Досвід ЄС у впровадженні цілей лісової політики та ключові цілі ЄЗК у сфері управління лісами

У липні 2021 року Європейська Комісія затвердила Нову Лісову стратегію ЄС до 2030 року¹¹, яка встановлює для країн ЄС 6 пріоритетних стратегічних цілей (напрямків) у сфері управління лісами. Кожна із цих 6 ключових цілей встановлює низку необхідних для їхнього досягнення цілей нижчого рівня — стратегічних завдань.

1. Підтримка соціально-економічних функцій лісів для процвітаючих сільських територій та активна підтримка орієнтованої на ліси біоекономіки у межах сталого розвитку

Визнаючи вкрай важливе економічне та соціальне значення лісів, зокрема 2,1 млн робочих місць у традиційному лісовому секторі країн ЄС, які створюють 109,86 млрд. Євро валової доданої вартості, а також отримання від лісів в межах ЄС недревних продуктів на оціночну вартість 19,5 млрд Євро/рік, Нова Лісова стратегія ЄС включає такі завдання:

- деревина високої екологічної цінності не повинна використовуватися, а біоекономіка на основі деревини повинна залишатися в межах сталого розвитку та бути сумісною з кліматичними цілями ЄС на 2030 та 2050 роки та цілями щодо біорізноманіття;
- майбутня ініціатива ЄС із вуглецевого фермерства та система сертифікатів на видалення вуглецю повинні включати заходи щодо виробництва та використання довговічних деревних продуктів, з повним дотриманням цілей щодо біорізноманіття;
- постачання продукції з деревини має здійснюватися в синергії з покращенням стану збереження європейських та світових лісів, збереженням і відновленням біорізноманіття для стійкості, багатофункціональності та кліматичної адаптації лісів;
- посилення критеріїв стійкості для біоенергетики, включаючи розширення зон, в яких заборонено отримання сировини (наприклад, пралісів) і суттєві обмеження у лісах з високим рівнем біорізноманіття для забезпечення невторучання у цілі охорони природи;
- використання цілих дерев (кругляка) для виробництва енергії, чи то з ЄС, чи імпортованих, має бути зведено до мінімуму, щоб пом'якшити потенційні кліматичні та екологічні ризики, а також посилення реалізації каскадного принципу, відповідно до якого, пріоритетами використання деревини є створення дерев'яних виробів і продовження терміну їхньої, повторне використання та переробка деревини, і лише після цього — біоенергетика і утилізація деревних продуктів.
- держави-члени ЄС повинні розробляти свої схеми підтримки використання енергетичної біомаси таким чином, щоб мінімізувати шкідливий вплив на біорізноманіття;
- Єврокомісія має сприяти співпраці між туристичним сектором, власниками лісів і природоохоронними службам для розвитку лісового екотуризму в ЄС, а також розробці скоординованих та комплексних регіональних, національних та субнаціональних програм зі сталого виробництва недревної лісової продукції.

2. Захист, відновлення та розширення лісів ЄС для боротьби зі зміною клімату, відвернення втрат біорізноманіття та забезпечення стійких і багатофункціональних лісових екосистем.

В наш час, ліси та інші лісисті землі займають понад 43,52% території ЄС. При цьому, сильно фрагментовані ділянки пралісів та інших старовікових лісів наразі складають лише 3% від всіх лісовкритих площ ЄС. Проте вони належать до найбагатших лісових екосистем ЄС, утримують

¹¹ New EU Forest Strategy for 2030. Brussels, 16.7.2021 COM(2021) 572 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0572>

значні обсяги вуглецю та відіграють важливу роль в постачанні інших критично важливих екосистемних послуг.

Єврокомісія затвердила для ЄС такі цілі в цьому напрямку:

- ☐ лісові екосистеми мають бути включенні у досягнення цілі по охороні щонайменше 30% території ЄС, з ефективним управлінням, та суворій правовій охороні 10% території ЄС;
- ☐ держави-члени ЄС мають закартувати усі праліси та старікові ліси, які залишились в їхніх межах, і унеможливити знищення цих лісів до прийняття рішення про забезпечення їхньої суворої охорони;
- ☐ в рамках імплементації Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року, Єврокомісія має запропонувати правовий інструмент відновлення екосистем, зокрема лісових;
- ☐ розробити рекомендації щодо безпечного для біорізноманіття заліснення та лісовідновлення;
- ☐ Єврокомісія має завершити розробку нормативної бази для сертифікації вилучення вуглецю, а також надати поради та технічні вказівки щодо розробки схеми оплати екосистемних послуг;
- ☐ країни ЄС мають створити національні схеми оплати екосистемних послуг для власників та менеджерів лісів, щоб покрити їхні витрати та втрачені доходи;
- ☐ забезпечити рекомендації та сприяти обміну знаннями щодо передового досвіду з кліматичної адаптації та стійкості лісових екосистем;
- ☐ збільшити використання коштів фондів розвитку сільських територій для цілей Лісової стратегії.

3. Стратегічний лісовий моніторинг, звітність та збір даних

Інформація щодо стану лісів у ЄС, їх соціальної та економічної цінності, а також тиску, з яким вони стикаються, та екосистемних послуг, які вони надають, наразі є уривчастою. Дані про лісове біорізноманіття ЄС досі отримує лише в межах природоохоронних територій. В ЄС існує декілька розрізнених механізмів моніторингу лісів та звітності про їх стан, але немає стратегічних рамок, які б об'єднали ці механізми.

В цьому напрямку було затверджено такі завдання ЄС до 2030 року:

- ☐ посилити існуючий моніторинг впливу клімату та інших природних чи техногенних порушень на ліси, в рамках Європейської лісової інформаційної системи (FISE) та на основі вдосконалених продуктів Copernicus¹², інших даних дистанційного зондування та наземного моніторингу. FISE стане наріжним каменем для узгодження лісових даних у Європі;
- ☐ готувати та публікувати регулярні звіти і резюме про ліси в ЄС за підтримки широкої європейської спільноти з лісової науки;
- ☐ розробити Європейське партнерство в галузі лісової науки з метою підтримки розробки нових індикаторів стану лісів на основі дистанційного зондування та останніх результатів досліджень;

¹² Copernicus (раніше — GMES, Global Monitoring for Environment and Security) програма Європейського Союзу із комплексного спостереження за Землею, для покращення якості життя мешканців Європи, і не лише.
<https://www.copernicus.eu/en>

- відповідно до принципу субсидіарності¹³, країни ЄС мають підготувати плани для викладення їхнього стратегічного бачення щодо лісів та лісового сектору на найближчі 10, 30 та 50 років;
- частка лісових територій, охоплених планами управління лісами, повинна охоплювати всі ліси, що знаходяться під публічним управлінням, та все більшу кількість приватних лісів.

4. Потужна програма досліджень та інновацій для покращення знань про ліси

Відповідно до Нової Лісової стратегії ЄС до 2030 року, ціль включає такі завдання:

- Єврокомісія, разом із державами-членами та зацікавленими сторонами, має розробити програму досліджень та інновацій «Планування наших майбутніх лісів», шляхом спільного визначення прогалин у дослідженнях та майбутніх пріоритетів для лісового господарства та лісового сектору;
- надавати підтримку обґрунтованому доказовому проектуванню та впровадженню стратегій відновлення лісів із залученням суспільства та у різних екологічних і соціально-економічних умовах, у тому числі шляхом запланованої дослідницької та інноваційної місії щодо оздоровлення лісових ґрунтів;
- через програму Horizon Europe «Громадська безпека для суспільства» впровадити додаткові дії на підтримку політики зменшення ризиків стихійних лих (включаючи лісові пожежі) з метою розширення можливостей управління ризиками;
- розробити програму громадянської науки щодо біорізноманіття лісів, зокрема залучення громадян та громадянського суспільства до моніторингу біорізноманіття лісів

5. Інклюзивні та послідовні рамки управління лісами ЄС.

Широкий внесок лісів у досягнення цілей Європейського зеленого курсу щодо клімату, біорізноманіття та сталої біоекономіки потребує більш інклюзивної та краще скоординованої структури ЄС щодо управління лісами. У цьому напрямку перед ЄС поставлені такі завдання:

- забезпечення прозорості управління, щоб усі могли стежити за тим, як Єврокомісія та держави-члени досягають цілей нової лісової стратегії ЄС;
- запропонувати і запровадити систему управління лісами ЄС, яка сприятиме послідовності політики та взаємодії між різними функціями сталої та кліматично нейтральної європейської економіки, пов'язаної з лісами, а також забезпечить інклюзивний простір для держав-членів, власників та розпорядників лісів, промисловості, наукових кіл та громадянського суспільства для обговорення питань лісової політики;
- спиратись на досвід існуючих групи громадянського діалогу з питань лісового господарства та корку і робочої групи з лісів та природи, створити єдину групу для взаємодії громадянського суспільства, власників та розпорядників лісів, промисловості та наукових кіл, з розширенням членства та зосередженням на впровадженні нової Лісової стратегії ЄС;

6. Прискорення впровадження та застосування чинного законодавства ЄС (у лісовій сфері).

В наш час ЄС вже має потужне екологічне законодавство, яке зокрема регулює відносини у сфері лісокористування та управління лісами. Так, Оселищна та Пташина Директиви ЄС передбачають охорону широкого спектру лісових оселищ та пов'язаних з лісами видів тварин та рослин, Директива про відповідальність за довкілля вимагає запобігання та усунення

¹³ Один із загальних принципів законодавства ЄС, відповідно до якого що рішення приймаються на якомога ближчому до громадян рівні, де це можливо <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/subsidiarity.html>

екологічної шкоди, пов'язаної з лісовими оселищами. А Директива про екологічну злочинність передбачає кримінальну відповідальність за поведінку, яка спричиняє пошкодження охоронюваних лісів. Також Регламент ЄС щодо деревини (EUTR) забороняє в'їзд нелегальної деревини до ЄС та встановлює обов'язки операторів, які розміщують ліс та вироби з нього на ринку ЄС. Боротьба з екологічною злочинністю є пріоритетом в останньому звіті Європолу про оцінку загрози серйозної та організованої злочинності (SOCTA) (2021) та новій стратегії ЄС щодо боротьби з організованою злочинністю на 2021-2025 роки¹⁴.

В цьому напрямку, перед ЄС стоять такі завдання:

- ☐ перегляд вищезгаданих Директив для їх посилення;
- ☐ перевірити відповідність регламенту щодо деревини та регламенту про правозастосування у сфері управління та торгівлі лісами (FLEGT), а також вдосконалити правила проти вирубки та деградації лісів до кінця 2021 року;
- ☐ проаналізувати, чи доцільно встановити мінімальні стандарти для схем сертифікації третьої сторони, щоб забезпечити відповідні стандарти надійності, прозорості та незалежного аудиту;
- ☐ підтримувати роль громадянського суспільства як інструменту контролю за дотриманням вимог та співпрацювати з державами-членами для покращення доступу до правосуддя в національних судах з питань охорони навколишнього середовища для окремих осіб та неурядових організацій.
- ☐ перегляд Орхуського регламенту має посилити роль громадянського суспільства у прийнятті рішень ЄС.

Станом на грудень 2021 року, вже було підготовлено фінальний драфт [Регламенту ЄС](#), який має на меті запобігти потраплянню на ринки країн ЄС не лише незаконно отриманої деревини, але й такої, вирощування якої пов'язане зі знелісненням та деградацією лісів у будь-якій точці світу. Крім цього, під обмеження потрапляє й імпорт іншої продукції, яка може бути пов'язана зі знелісненням, наприклад сої, пальмової олії, яловичини, кави та какао.

Ціна невирішення проблем в управлінні українськими лісами

Відсутність реальних кроків щодо вирішення проблем у сфері управління лісами України в найближчі роки призведе до подальшої швидкої деградації лісових екосистем в умовах посилення антропогенного тиску та проявів зміни клімату (частіші і сильніші посухи, пожежі, поширення "шкідників").

Природні ліси, які не мають охоронного статусу, будуть і надалі перетворюватись на плантації монокультур. Інвазивні види будуть стрімко поширюватись через використання їх у лісовідновленні та лісорозведенні, та спричинять збіднення природних лісових екосистем. Самосійні ліси та необліковані лісові культури будуть знищуватись, що призведе до скорочення реальної лісистості України. Водночас, на виконання програм щодо заліснення України будуть знищуватись цінні степові ділянки шляхом створення на них нових кліматично нестійких лісів. Разом із тим, ліси будуть продовжувати потерпати від незаконних рубок з боку постійних лісокористувачів, за які останні не будуть нести реальної юридичної відповідальності.

Поєднання всі цих негативних процесів в найближчому майбутньому загрожує значно погіршити стан лісових ресурсів України, призвести до збитковості державного лісового

¹⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the EU Strategy to tackle Organised Crime 2021-2025, COM(2021) 170 final.

сектору та позбавити українців доступу до низки важливих екосистемних послуг, які надаються лісами.

На фоні таких перспектив цілком логічно, що відсутність прогресу у вирішенні вищезгаданих системних проблем фактично унеможлиблює приєднання України до цілей Європейського зеленого курсу у сфері управління лісами.

Тому ми вважаємо вкрай важливим втілення в життя наведених нижче рекомендацій для досягнення збалансованого управління лісами та долучення до ключових цілей ЄЗК.

Пропоновані рекомендації щодо вирішення ключових проблем

1. Нормативно-правові зміни:

Верхованій раді України

- 1) прийняти законопроект “Про державний екологічний контроль” (№ 3091) зі збереженням усіх ключових положень, зокрема створення нового органу екологічного контролю, а також усунення дублювання функції у сфері контролю за веденням лісового господарства;
- 2) прийняти законопроект “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо збереження лісів” (№5650)¹⁵, який передбачає включення самозаліснених земель до лісового фонду і можливість ведення на них лісового господарства за бажання землевласника, викуп державою приватних земель під заліснення та заповідання, а також заборону заліснення степових екосистем та інвазій чужорідних видів у природні екосистеми;
- 3) прийняти проект Закону “Про території Смарагдової мережі” (№4461), який передбачить юридичне визнання Смарагдової мережі в Україні і розробку менеджмент планів для території цієї мережі, а також запровадить процедуру оцінки впливу на території Смарагдової мережі
- 4) прийняти проект Закону стосовно удосконалення процедури оцінки впливу на довкілля (№5766), який передбачає встановлення переліку підстав для надання висновку з ОВД про недопустимість провадження планованої діяльності, для відмови у видачі висновку з оцінки впливу на довкілля, а також запровадження попереднього аналізу звіту з оцінки впливу на довкілля уповноваженим органом ;
- 5) розробити та прийняти проект Закону про посилення відповідальності лісокористувачів за порушення природоохоронного законодавства під час ведення лісгосподарської діяльності, зокрема (і особливо) здійснення рубок;
- 6) розробити і прийняти законопроект про державну систему моніторингу довкілля, яка буде включати широке застосування методів дистанційного зондування Землі та інших сучасних методів моніторингу;
- 7) розробити за участі науковців та природоохоронної громадськості і прийняти проект Закону, який передбачить спрощену систему вилучення деградованих орних земель під відновлення природних екосистем, зокрема лісових — там де вони були природними. Законопроект має включати юридично обов'язковий інструмент відновлення екосистем, який охоплюватиме, зокрема, ті екосистеми, які мають найбільший потенціал для вловлювання та зберігання вуглецю, а також для запобігання та зменшення впливу стихійних лих;

Кабінету Міністрів України

- 1) затвердити Державну стратегію управління лісами України до 2035 року у погодженій із громадськістю редакції, як такої, що значною мірою відповідає цілям Лісової стратегії ЄС до 2030 року;

¹⁵ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5650&skl=10

- 2) затвердити Постанову «Про затвердження Порядку створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах та Порядку створення охоронних зон для збереження об'єктів Червоної книги України», з урахуванням коментарів громадськості¹⁶
- 3) розробити та затвердити методичку оцінки вартості екосистемних послуг, зокрема для лісових екосистем ;
- 4) розробити за участі широкого кола зацікавлених сторін, зокрема науковців (лісівничого та біологічного фаху) й екологічної громадськості, та затвердити нормативний документ, який буде регулювати ведення лісового господарства, зокрема всі види рубок, у лісах України всіх форм власності;
- 5) заборонити використовувати кругляк з лісів природного походження, як сировину для промислової біоенергетики, щоб пом'якшити екологічні та кліматичні ризики;
- 6) розробити нормативну базу для сертифікації вилучення вуглецю природними екосистемами, в т.ч. лісами.

Міндовкілля

- 1) прийняти Наказ «Про затвердження Порядку ведення лісовпорядкування», який передбачає інтеграцію базового лісовпорядкування із процедурою ОВД суцільних та поступових рубок лісу і лісорозведення ;
- 2) за участі науковців та широкої громадськості та затвердити Наказом Міндовкілля комплексну програму досліджень в лісовій галузі для визначення майбутніх пріоритетів галузі, з урахуванням екологічних, економічних та соціальних функцій лісів.

2. Інституційні зміни:

- 1) утворити окреме державне підприємство, яке буде здійснювати управління лісами державної форми власності через окремі дочірні підприємства (нинішні держлісгоспи), незалежно від Держлісагентства;
- 2) створити Державної служби охорони природи України, яка буде централізовано координувати установи природно-заповідного фонду та відповідатиме за та охорону та управління інших об'єктів ПЗФ і територій Смарагдової мережі. В тому числі, розроблятиме менеджмент-плани для лісових (та інших) об'єктів Смарагдової мережі;
- 3) розробити за участі громадськості та прийняти Національний план дій для реалізації Державної стратегії управління лісами України до 2035 року, який, зокрема, буде передбачати заходи щодо впровадження в лісах України принципів наближеного до природи лісівництва;
- 4) створити національну службу охорони ландшафтів від пожеж, яка зокрема буде займатись попередженням та ліквідацією лісових пожеж;
- 5) забезпечити на рівні Міндовкілля, Держгеокадастру. Держлісагентства та облдержадміністрацій виконання робіт по ідентифікації степових ділянок та запобігання їх залісненню;
- 6) наділити Міндовкілля та департаменти екології при ОДА широкими повноваженнями щодо комплексного моніторингу довкілля, а також передбачити розширення персоналу відповідних органів для якісного виконання завдань по моніторингу довкілля;
- 7) наділити Держлісагентство повноваженнями та відповідальністю щодо:
 - координації процесів ідентифікації, погодження та створення пралісових пам'яток природи;
 - збору та публікування інформації про оціночну вартість недревних продуктів та послуг, які надаються щорічно лісами України;
 - координування запровадження заходів для «каскадного» використання вжитої деревини;

¹⁶ <https://mepr.gov.ua/news/38242.html>

- стимулювання розвитку туризму в лісах України та заохочення співпраці лісокористувачів з туристичним сектором
- 8) забезпечити якісну роботу облдержадміністрацій щодо створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах та об'єктів Червоної книги України ;
 - 9) забезпечити відповідальність ДАЛРУ та УкрНДІЛГА за реалізацію комплексної програми досліджень у лісовій галузі;
 - 10) забезпечити співпрацю постійних лісокористувачів, наукових установ та організацій, а також широкої громадськості щодо спільного збору та фіксації в матеріалах лісовпорядкування даних про біорізноманіття лісів, зокрема місцезнаходження охоронюваних видів, оселищ та угруповань;
 - 11) створити постійну робочу групу при Міндовкілля за участі постійних лісокористувачів, власників лісів, пов'язаного з лісовими ресурсами бізнесу, наукових кіл та широкої громадськості для відстеження реалізації Державної стратегії управління лісами України та, за потреби, її періодичного коригування.

3. Бюджетні зміни:

- 1) починаючи із 2023 року, щорічно закладати у державному бюджеті кошти на викуп із приватної власності самозаліснених земельних ділянок для передачі їх у постійне користування держлісгоспам для ведення лісового господарства, а також викуп із приватної власності екологічно цінних природних ділянок для створення територій та об'єктів ПЗФ;
- 2) починаючи із 2023 року, забезпечити належне щорічне фінансування за рахунок державного бюджету України діяльності новоствореного центрального органу державного екологічного контролю;
- 3) забезпечити належне фінансування реалізації Національного плану дій для реалізації Державної стратегії управління лісами України до 2035 року;
- 4) починаючи із 2023 року, забезпечити належне щорічне фінансування за рахунок державного бюджету України діяльності новоствореного центрального органу державного екологічного контролю;
- 5) забезпечити залучення достатнього обсягу коштів із загального та спеціальних фондів держбюджету для якісного проведення базового лісовпорядкування у держлісгоспах;
- 6) залучити кошти Європейського Союзу для відшкодування збитків землевласників та землекористувачів, спричинених накладенням обмежень відповідно до менеджмент-планів територій Смарагдової мережі;
- 7) передбачити механізм монетизації екосистемних послуг для власників та постійних користувачів особливо цінних лісів;
- 8) забезпечити виділення фіксованої частини прибутків держлісгоспів на реалізацію програми досліджень лісів України.

Висновки

Попри постійну актуальність і увагу громадськості, Україна досі не змогла вирішити ключові системні проблеми в сфері управління лісами - від концентрації надмірних повноважень в структурі Держлісгоспів і неефективного контролю за діяльністю лісгоспів до відсутності врахування екологічних і соціальних функцій лісу та сучасних викликів у вигляді зміни клімату, втрати біорізноманіття та деградації лісів під час прийняття управлінських рішень та планування лісгосподарських заходів. Через це система лісового господарства та управління лісами в Україні залишається неефективною і застарілою

Враховуючи наміри України приєднатись до Європейського зеленого курсу, невід'ємною складовою якого є забезпечення невиснажливого і збалансованого використання лісових

ресурсів та уникнення деградації лісів і знеліснення, невідкладне реформування лісової сфери є вкрай важливим завданням для нашої країни.

Для вирішення ключових потреб у цій сфері, перш за все, потрібна наявність політичної волі на впровадження вже напрацьованих рекомендацій серед парламентської більшості, а також серед керівництва ключових центральних органів виконавчої влади, які відповідають за формування та реалізацію політики у сфері управління лісами. А також готовність розробляти із залученням всіх зацікавлених сторін, затверджувати та втілювати в житті нові нормативно-правові акти, необхідність яких продиктована цілями ЄЗК.